

Дніпрово-Азовські походи козаків 1695-1696 років

Доба гетьмана Івана Мазепи була насичена військовими подіями. Згідно з Коломацькими (1687 рік) та Московськими статтями (1689 рік) українське козацьке військо зобов'язано було брати участь у військових кампаніях Московської держави. Не стали винятком і **Дніпрово-Азовські походи козаків 1695-1696 років**, які були частиною московсько-турецької війни (1686-1700 рр.).

Московський цар Петро I проводив їх для того, щоб здобути в Кримського ханства та Османської імперії виходи до Азовського та Чорного морів. Для реалізації цього завдання було вирішено вести бойові дії у двох напрямках:

- у пониззі Дону з метою здобуття стратегічної фортеці Азов;
- у пониззі Дніпра, щоб пробитися до Чорного моря в районі Очакова і одночасно відволікти увагу турецько-татарських сил від Азова.

Перший Дніпрово-Азовський похід відбувся в березні-листопаді 1695 року.

Незважаючи на те, що на першому напрямку діяли кращі московські полки та брав участь особисто Петро I, взяти фортецю Азов вони не змогли. Натомість, на другому напрямку ситуація виявилася абсолютно протилежною.

У липні 1695 року об'єднане московсько-українське військо під керівництвом Бориса Шереметева (31 тис. осіб) та Івана Мазепи (20 тис. осіб), спустившись у пониззя Дніпра, взяло в облогу фортецю Кизикермен (нині м. Берислав у Херсонській області).

У цей час запорожці, Чернігівський та Київський козацькі полки оточили сусідню Мустріткермен (о.Тавань). Вирішальну ж роль у захопленні Кизикермену відіграли козаки Полтавського полку на чолі з полковником Павлом Герциком, які підірвали частину фортеці. Дізнавшись про падіння твердині, здався гарнізон Мустріткермену. Оборонці двох інших міст (Мубереккермену та Ісламкермену) залишили їх, підпаливши фортечні укріплення (на сьогодні всі три фортеці, окрім Кизикермену, затоплено водами Каховського водосховища). Із трофейних гармат за кошти полтавського полковника Герцика відлили дзвін «Кизикермен». Сьогодні він зберігається у Полтавському краєзнавчому музеї імені Василя Кричевського.

Для того, щоб розширити, зміцнити та утримувати в разі спроби захоплення фортецю Мустріткермен, у ній залишили сердюцький полк Ясиковського, 600 запорожців та 200 московських солдат. Восени їм допомагав загін із 500 козаків Лубенського та Гадяцького полків, надісланих гетьманом.

З метою помсти у січні 1696 року татари здійснили спустошливий напад на Гетьманщину, вторглися на територію Миргородського і Полтавського полків.

Другий Дніпрово-Азовський похід відбувся в квітні-вересні 1696 року. Разом із московським військом (70-75 тис. осіб) на чолі з Олексієм Шеїним у ньому взяли участь 15 тисяч козаків (Чернігівський, Прилуцький, Лубенський, Гадяцький, компанійський та сердюцький полки) під командуванням чернігівського полковника Якова Лизогуба. 17 червня 1696 року вони взяли в облогу фортецю Азов, а вже 19 липня цього року вона капітулювала.

Друга частина московських сил на чолі з Шереметєвим та українські козаки на чолі з Мазепою мали обороняти завойовані фортеці, охороняти від вторгнення Лівобережжя та Слобожанщину, а також прикривати тил силам, що діяли під Азовом.

Запорожці проводили важливі військові операції на Чорному та Азовському морях. Взяття Азова справило велике враження на Європу й Туреччину. Згідно з Константинопольським мирним договором 1700 року Азов офіційно закріпився за Москвою, але турецькі фортеці в Подніпров'ї повернули Туреччині (щоправда, їх мали негайно зруйнувати). Після поразки Петра I у війні з Туреччиною 1710- 1713 років Азов знову віддали туркам.

Незважаючи на те, що на всіх етапах бойових дій найактивнішу участь брали українські козаки, наслідки цих походів для українських земель були доволі суперечливі. Виконуючи амбітні плани Петра I, Гетьманщина несла значні людські та матеріальні втрати. В Мустріткермені (Таванській фортеці) до кінця війни залишався московсько-український гарнізон, утримання якого повністю лягло на плечі гетьманського уряду. Окрім того, територія Полтавського полку була базою діючої армії, забезпечуючи її всім необхідним. Але разом із тим ці походи були реалізацією геополітичних планів гетьмана Мазепи.

Отже, Дніпрово-Азовські походи козаків 1695-1696 років переконливо ілюструють той факт, що імперії будуються військовою силою завойовника, ігноруючи інтереси окремого народу та цінність людського життя.